

Zöhrab ƏLİYEV

Əməkdar Mədəniyyət İşçisi,
professor

AZƏRBAYCAN CƏMIYYƏTİNİN İNFORMASIYA TƏLƏBATÇILARI VƏ ONLARIN BİBLİOQRAFİK İNFORMASIYA TƏMİNATININ ƏSAS AMİLLƏRİ

Azərbaycanda biblioqrafik fəaliyyətin tarixini, müasir vəziyyətini, inkişafı perspektivlərini konkret dövrün sosial- iqtisadi şəraitindən, elmi- mədəni səviyyəsindən təcrid olunmuş şəkildə tədqiq etmək və düzgün elmi qiymətini vermək mümkün deyil. Əgər nəzərə alsaq ki, biblioqrafik informasiyada ikimeyllilik biblioqrafiyaşünaslıqda həlledici əhəmiyyət kəsb edir, bunun əsaslı olduğunu aydın görürük. İkimeylliliyin səbəbi isə məlum olduğu kimi (9, s.43) «sənəd- informasiya istifadəçisi» münasibətindən irəli gəlir. Bu o deməkdir ki, biblioqrafiyanın əməli bir fəaliyyət sahəsi kimi obyektə sənəd kommunikasiyaları sistemidir, yəni sənədlər və informasiya istifadəçiləridir, kitabxana- biblioqrafiya terminləri ilə ifadə etsək çap əsərləri və oxucularıdır. Bu iki «qütüb» arasındakı münasibət biblioqrafik fəaliyyət və onun nəzəri şərh üçün mühüm əhəmiyyətə malikdir. Biblioqrafiyanın tarixinə dair tədqiqatlarda qeyd olunan ikimeyllilik bir qədər başqa baxımdan nəzərə alınmış və münasibətlər bildirilmişdir (9, s.43-44). Bəziləri belə hesab edirdilər ki, biblioqrafiya yalnız kitabla və ya bütünlükdə çap əsərləri ilə məşğul olur, onları öyrənir dolğunluqla qeydini aparır, dəqiq şəkildə təsvir edir və təsnifləşdirir. Göründüyü kimi ikinci tərəf – oxucular, informasiya istifadəçiləri demək olar ki, tamamilə diqqətdən yayınır. Biblioqrafiya tarixində bu mövqedə duranları «Akademik» adlandırır dılar. Buna əks olan başqa bir mövqe də meydana gəlir və formalaşır ki, onların da əsas konsepsiyası sistemin ikinci tərəfinin mövcudluğunun qəti

və elmi şəkildə əsaslandırılması ilə bağlıdır. Bu mövqedə duranlar «ictimaiyyətçi» adlanırdılar. Beləliklə biblioqrafik fikirdə akademik və demokratik axın mövcud olur. Birinci axının nümayəndələrinə xas olan əsas xüsusiyyət ictimai həyatın real problemlərindən uzaq düşməkdən, biblioqrafik informasiyanın sosial mahiyyətini dərk etməməkdən, kitab-oxucu sisteminin yalnız birinci tərəfinə əsaslanmalarından ibarətdir. Bu da onların kitabla biblioqrafiya arasındakı münasibətlərin əsas mahiyyətini istənilən səviyyədə dərk edə bilməmələrindən irəli gəlirdi.

Kitab, ümumilikdə çap əsərləri, sənədlər özü-özlüklərində deyil, oxucular, informasiya istifadəçiləri üçün yerinə yetirdikləri funksiyalarına görə biblioqrafiyanın maraq dairəsinə daxil olur. Deməli biblioqrafiya sənədləri xüsusi bir hadisə kimi deyil, müəyyən ictimai tələbata nə dərəcədə uyğun gəlməsi nöqtəyindən nəzərdən öyrənir və bu tələbatın biblioqrafik təminatının optimal yollarının və vasitələrinin nəzəri-metodiki şərhini verir. Kitaba biblioqrafik münasibətin əsas xüsusiyyəti məhz bundan ibarətdir və bu zaman hər şeyi kitabla, çap əsərlərlə, sənədlərlə oxucular- informasiya istifadəçiləri arasındakı əlaqə həll edir. Əgər məlum olursa ki, kitab bir sosial informasiya mənbəyi kimi informasiya istifadəçisini- oxucunu məzmununa görə maraqlandırır, onda biblioqrafiyada kitabı məzmununa görə öyrənmək əsas problem olacaqdır və burada da başlıca mövqe informasiya istifadəçisi ilə bağlıdır və biblioqrafiya hər hansı bir sənədin məzmununa onun ehtiyacı baxımından münasibətini bildirib qərar qəbul etməlidir. Nəticə budur ki, biblioqrafik fəaliyyət sənədlərlə informasiya istifadəçilərini həmişə vəhdətdə nəzərə alır və onların arasındakı münasibətləri həll edir, sənəd kommunikasiyaları sistemindəki müxtəlif maneələri aradan qaldırır və uyğunluqları həyata keçirir. Bu özünə məxsus cəhətləri ilə fərqlənən insan fəaliyyəti qarşısında duran vəzifələri zamanın sosial- iqtisadi şəraitinə uyğun tələblərə cavab verən səviyyədə yerinə yetirilməsində əsas şərtlərdən biri həmin dövr cəmiyyət üzvlərinin informasiya ehtiyatlarını hərtərəfli öyrənilməsi, fərqləndirilməsi ilə əlaqədardır. Dövrün informasiya tələbatlarının ayrı-ayrı istiqamətləri onların məqsəd və

məzmunu biblioqrafik fəaliyyət subyektləri tərəfindən aydın təsəvvür edilməsə, təbiidir ki, biblioqrafik informasiya təminatının səmərəliliyindən bəhs oluna bilməz. Məhz buna görə də müstəqilliyinə yenidən qovuşmuş Azərbaycan cəmiyyətinin informasiya istifadəçiləri və onların biblioqrafik təminatının mühüm amillərinin müasir baxımdan tədqiqi biblioqrafiyaşünaslıqda həll olunması vacib olan problemlərdəndir.

Elmi-texniki tərəqqi və cəmiyyətimizdə baş verən çox dərin sosial- iqtisadi dəyişikliklər cəmiyyətin müxtəlif fəaliyyət sahələri ilə məşğul olan üzvlərinin informasiya ehtiyaclarına, onların xarakterinə, məqsədinə, istiqamətinə ciddi təsir göstərir. Eyni zamanda bu əməyin xarakterinin dəyişməsinə, onun daha da intellektuallaşmasına, diferensiasiyalaşmasına səbəb olur, peşə ixtisası təhsilinin səviyyəyə yüksəldilməsinə tələbatı artırır. Bir qayda olaraq informasiya istifadəçilərinin sənəd tələbatlarının məqsədləri belə ümumiləşdirilirdi: elmi- tədqiqat, iqtisadi, təsərrüfat, təhsil, mənəvi- əxlaqi tərbiyə məqsədi və başqa məqsədlər. Müstəqillik yenidən bərpa olunduqdan, bazar iqtisadiyyatına keçildikdən sonra yeni məqsədli tələbat obyektləri yaranmış və formalaşmışdır. Sahibkarlıq, fermer təsərrüfatları, biznes fəaliyyəti biblioqrafik xidmətin yeni obyektləri kimi özlərinə məxsus biblioqrafik informasiya tələbatlarını irəli sürür.

Sahibkarlığın inkişafı artıq mühüm dövlət siyasətinə çevrilmişdir. Müstəqillik illərində demokratik vətəndaş cəmiyyətinin formalaşmasının mühüm göstəricilərindən biri ölkəmizdə müstəqil demokratik institutların, o cümlədən azad sahibkarlıq subyektlərinin normal fəaliyyət göstərməsi üçün şəraitin yaradılmasıdır. Bütün bunlar cəmiyyətin informasiya istifadəçilərini tərkibcə dəyişməsinə, tələbatların məzmun dairəsinin genişlənməsinə və mürəkkəbləşməsinə təsir göstərən mühüm amildir. Artıq cəmiyyətimizin informasiya tələbatçıları alimlərlə, gənc tədqiqatçılarla, tələbələrle, şagirdlərlə, təsərrüfatçılarla məhdudlaşmır. Buraya iri, orta, xırda sahibkarlar, qapalı və ya məhdud səviyyəli (məsuliyyətli) müəssisə, əməkdaşlar, fermer təsərrüfatlarının işçiləri, biznes müəssisələrinin əməkdaşları da əlavə olunur və onların hər

birinin özünəməxsus informasiya maraqları mövcuddur. Bu maraq və tələbatlar biblioqrafik fəaliyyət qarşısında tamamilə yeni tələbatlar qoyur və onların müasir dövrün tələblərinə, beynəlxalq standartlara uyğun həyata keçirilməsini zəruriləşdirir.

Cəmiyyətimizin informasiya tələbatçılarını tərkib hissəsinə görə fərqləndirsək yenə elmi işçilər, mütəxəssislər ön sırada duracaqdır. İndi ölkəmizdə 9892 nəfərdən çox elmlər doktoru, professor fəaliyyət göstərir (5,s.163). Onları təkcə elmi dərəcələrinə görə fərqləndirməklə kifayətlənmək olmaz. Onların müxtəlif elmi müəssisələrdə mövqelərini təyin etmək biblioqrafik xidmətdə böyük şərtidir. Elmi müəssisə, ali məktəb rəhbərliyindən başlamış laboratoriya müdirlərinə qədər ümumiləşdirmək və buna görə onların informasiya ehtiyaclarını müəyyənləşdirmək biblioqrafik fəaliyyətlə məşğul olanın vacib vəzifəsidir.

Elmin inkişafında baş verən diferensasiya və inteqrasiya prosesləri ənənəsi, elmin bəzi sahələrinin qarşılıqlı əlaqələri nəticəsində müstəqil və həm də qovuşuq bilik sahələrinin yaranması, bununla bərabər informasiyanın yeni texnologiya ilə işlənməsinə keçidlə əlaqədar olaraq sənədlərin daha geniş və dərin məzmun fərqləndirilməsinin zəruriliyi keçmiş sovet məkanında təsnifat sxeminin belə dəyişdirilməsinə (dövlət biblioqrafiyası orqanları üçün) gətirib çıxarmışdır. Təsnifat sxeminin cərgələrində aparılan sıra dəyişikliyi iyerarxiya prinsiplərinin pozulması hallarını aradan qaldırır və elmi fəaliyyət sahəsinin informasiya tələbatının daha dəqiq və ardıcıl təminatına şərait yaradır. Məsələn, dövlət biblioqrafiyası orqanlarında 1977-ci ilə qədər tətbiq olunan təsnifat sistemində ictimai elmlər onun əsas cərgələrində verildisə, təbiət elmləri kompleksi, texnika və sənaye, kənd təsərrüfatı bölgünün ikinci pilləsinə – 15,16 və 17-ci bölməyə düşürdü. Beləliklə, fizika-riyaziyyat, kimya, biologiya, geologiya- coğrafiya kimi əsaslı elm sahələri həmin təsnifatın bir pilləsində əks olunurdu. 1978-ci ildən tətbiq olunmağa başlayan təsnifat sistemində əsaslı elmlərin biblioqrafik informasiya təminatının səmərəliliyini artırmaq naminə daha da dəqiqləşdirmə aparılmış və bunun sayəsində əsas cərgənin sayı 19 şöbə artmışdır. Bu da təbiət, texnika

və kənd təsərrüfatı elmlərinin xüsusi şöbələrə verilməsilə əlaqədardır. Belə ki, təbiət elmləri kompleks beş xüsusi şöbədə (16-20), texnika sahələri (sənayenin müxtəlif sahələri ilə birlikdə on bir xüsusi şöbədə (21-31), kənd təsərrüfatı, kənd təsərrüfatı elmləri 38-ci şöbədə nəzərdə tutulur (8).

Haqqında bəhs olunan təsnifat üzərində dayanmaqda həmin sxemin elmi işçilərin biblioqrafik informasiya təminatında özünəməxsus yeri olduğunu göstərmək məqsədi güdülür. Təsnifat sxemi xüsusi metodiki göstərişlərlə, əlifba- predmet göstəricisi ilə və kod albomları ilə müşayiət olunur. Kod albomlarından ümumi mövzu planlaşdırılmasının və əlaqələndirilməsinin avtomatlaşdırılmış sistemində tətbiqinə imkan yaradır. Onun köməyi ilə çap məhsulunun uçotunu, qeydini mövzu bölgülərinə deyil, həm də formal və başqa əlamətlərə görə aparmaq mümkün olur. Bu zaman ədəbiyyatı məqsəd və oxucu istiqamətinə görə tiplərinin müəyyənləşdirilməsi elmi mütəxəssislərə biblioqrafik informasiya xidməti baxımından xüsusilə əhəmiyyətli dir. Ədəbiyyatın mövzu üzrə keyfiyyət uçotunun aparılması da nəzərə alınmış və bu da dəqiq metodikaya əsaslanırdı.

Təsnifatda 11700 rubrikadan (yarım rubrikalar daxil olmaqla) ibarət əlifba- predmet göstəricisi mövcuddur və bu da ondan müxtəlif problem, mövzu üzrə axtarış aparılması üçün istifadə olunmasını xeyli asanlaşdırır. Əlifba ilə verilmiş əsas elmi terminlər fikrimizi bir daha təsdiq edir. Rubrikalar təsnifatın bölmələrinə verilən isnadlarla, maşın rəqəm kodları ilə müşayiət olunur. Göstərici ümumi qəbul olunmuş norma ilə tərtib edilmişdir. Əvvəl predmet, sonra bölmə və maşın kodu verilir (6).

Təsnifatın indeksləşdirilməsi onun bölmə və yarım bölmələrinin ardıcılığını, iyerarxiyasını və qarşılıqlı əlaqələrini nizama salır, istənilən pillədə meydana gələn yeni anlayışların əlavə olunmasına imkan verir. Hər indeksin yanında bölmənin, yarım bölmənin, başqa daha kiçik bölgülərin məzmununu ifadə edən onluq maşın kodları qoyulur. Bütün bunlar elm adamlarının və mütəxəssislərin öz ixtisaslarına dair müxtəlif mövzular və pro-

blemlər haqqında biblioqrafik informasiya almalarına olduqca müsbət təsir göstərirdi.

Sənədlərin maddi obyekt kimi yayılması prosesində onların səpələnməsi və bununla da daxili məzmun əlaqələrinin və ardıcılıqlarının müəyyənləşdirilməsinin çətinləşməsi ayrı-ayrı sənədlərin axtarışlarının optimallaşdırılmasına mənfi təsir göstərir. Lakin bu səpələnmə kortəbiiylə yanaşı son anında məqsədyönlü hal alır, müəyyən məkanda toplanmasına, mühafizə olunmasına və ictimai istifadəsinə imkan yaranır. Çap əsərlərinin və sosial informasiyanı əks etdirən başqa sənədlərin səpələnmə prosesində düşdüyü, toplandığı, mühafizə olunduğu və ictimai istifadəsinin təmin edildiyi ən mühüm və səmərəli məkan kimi birinci növbədə kitabxanalar nəzərə alınmalıdır. Kitabxana sosial kommunikasiyalar sistemində sənədlərin toplanma mütəşəkkilliyində, mühafizəsində, ictimai istifadəsində çox böyük əhəmiyyət kəsb edən, misli olmayan bir sosial instituttur. «Kitabxana işi haqqında» Azərbaycan Respublikasının Qanununda deyildiyi kimi «Kitabxana elm, informasiya, mədəniyyət, təhsil və tərbiyə müəssisəsi kimi çap əsərlərini və digər informasiya daşıyıcılarını toplayıb mühafizə edən, onların sistemli ictimai istifadəsini təşkil edən, cəmiyyətin intellektual və mənəvi potensialının inkişafına xidmət göstərən sosial instituttur» (2, s.139).

Sənəd kommunikasiyaları sistemində baş verən daxili çətinliklərin, müxtəlif səbəblərdən irəli gələn obyektiv və subyektiv maneələrin aradan qaldırılmasını, ümumi, xüsusi və fərdi uyğunluqların həyata keçirilməsini təmin etməklə həmin sistemin optimal inkişafına təsir göstərən mühüm vasitələrdən biri olan biblioqrafik fəaliyyət, onun məhsulu kimi formalaşmış biblioqrafik informasiya kitabxanalarla eyni vaxtda, həm də bilavasitə onların daxilində baş vermiş, təşəkkül tapmış, formalaşmış və kitabxanada həyata keçirilən işlərin mühüm tərkib hissəsinə çevrilmişdir. Məhz ona görə də biblioqrafik fəaliyyətin həyata keçirilməsində əhəmiyyətli olan təşkilati qurumlardan söhbət edəndə ilk növbədə kitabxanaların adı çəkilir. Müxtəlif məqsədlərlə istifadə olunan, elmin, istehsalın, təhsilin, tərbiyə işinin biblioqrafik infor-

masiya təminatında əhəmiyyətli olan biblioqrafik ehtiyatların əsasını da, demək olar ki, kitabxanaların biblioqrafik informasiya nəşrləri təşkil edir.

Kitabxana cəmiyyətin müasir dövrün tələblərinə, beynəlxalq standartlara uyğun səviyyədə informasiyalaşmasında bərabəri olmayan bir mərkəzdir və qarşısına qoyduğu son məqsədə çatmaqda əsaslandığı sənəd bazası forma müxtəlifliyi ilə bərabər informasiya məzmununa və istiqamətinə görə də fərqlənir. Bunlardan birincisi sosial informasiyanı, biliyi əks etdirən ilkin, ədəbi, ikincisi isə biblioqrafik informasiya, ikinci dərəcəli hesab edilən mənbələrdən ibarətdir. Kitabxanalarda informasiya istifadəçilərlə aparılan işdə hər iki informasiya sənədləri özlərinə görə xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. İnformasiya istifadəçiləri maraq dairələrinə uyğun məqsədlərlə, o cümlədən elmi axtarışlar, istehsalatla, idarəetmə, fərdi və kollektiv sahibkarlıq, biznes, ümumi, şəxsi, fasiləsiz təhsil, mədəni-əxlaqi tərbiyə və başqa məqsədlərlə ilkin sənədlərə ehtiyac duyur və bu da onların həmin məqsədlərinə uyğun sənədlər haqqında informasiya almalarına vasitəçilik edən biblioqrafik informasiya mənbələrinə müraciət etmələrini zərurləşdirir. Biblioqrafik informasiya nəşrlərindən ibarət olan ikinci sənədlər informasiya istifadəçilərinə əməli fəaliyyət sahələrinə relevant olan sənədlərin nə dərəcədə mövcudluqlarını və onların ünvanlarını müəyyənləşdirməkdə yardımçı olur. Məhz buna görə də kitabxanalarda informasiya istifadəçilərinə (və ya oxuculara) edilən xidməti yardımın səmərəliliyi, keyfiyyəti orada biblioqrafik işin məqsədyönlülüyündən, təşkili səviyyəsindən çox asılıdır. İnformasiya istifadəçilərinin əksəriyyəti, peşə istiqamətlərindən, hazırlıq səviyyələrindən, ədəbiyyatla, biblioqrafik mənbələrlə müstəqil işləmək səriştələrindən asılı olmayaraq kitabxanalara müraciət etmək zərurətilə qarşılaşırlar. Bu həmişə belə olmuş və indi də əsasən belədir. Bəzən belə hesab edilir ki, yeni informasiya texnologiyasının tətbiqi kitabxanaların getdikcə əhəmiyyətini azalda bilər. Amma yaddan çıxarmaq olmaz ki, elektron informasiya bazaları hansısa fonda əsaslanır və belə fond daimi reallığa görə əvəz olunmazdır.

Azərbaycanda fəaliyyət göstərən kitabxanaların əksəriyyəti xeyli dərəcədə biblioqrafik informasiya ehtiyatları sistemində malikdir. Doğrudur bu sistemin əsasını hələlik ənənəvi biblioqrafik vəsaitlər təşkil edir və onlar oxucuların maraq dairəsinin təminatında, konkret sorğularının ödənilməsində böyük əhəmiyyətə malik olurlar.

Kitabxanalarımıza müraciət edən, informasiyalaşmaq baxımından bəhrələnmək istəyənlərin tərkibi xeyli genişlənməmişdir. Şagird, tələbə, gənc elmi-tədqiqatçı, müxtəlif bilik və əməli fəaliyyət sahələrinin alimləri, yüksək səviyyəli mütəxəssislərlə bərabər sahibkarlar, biznesmenlər öz informasiyalarını təkmilləşdirmək, biliklərini artırmaq məqsədilə kitabxanalara müraciət edirlər. Yüksək ixtisaslı mütəxəssislər dedikdə Azərbaycan Respublikasının əsas elmi ocağı hesab edilən Milli Elmlər Akademiyasının, ali təhsil müəssisələrinin alimləri, elmi-tədqiqatla məşğul olan başqa əməkdaşları ilk növbədə nəzərdə tutulur. Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının 2005-ci ilin oktyabr ayında keçirilən yubiley təntənəsində Akademiyanın prezidenti akademik M.Kərimovun məruzəsində qeyd edildiyi kimi Akademiyanın «yarandığı vaxtdan indiyədək onun idarələrində alınmış 1000-dən artıq elmi nəticə dünya elminin ən mühüm nailiyyətləri kimi qəbul olunmuşdur (4,s.3). Bu Azərbaycan elminin tarixində çox böyük hadisədir və mühüm kitabxanalarımızın, o cümlədən AMEA-nın Mərkəzi Elmi Kitabxanasının da belə möhtəşəm nailiyyətin əldə olunmasında xidməti az olmamışdır. Respublikamızın ali məktəblərində 81 istiqamət və 270-dən çox ixtisas üzrə mütəxəssis hazırlanır. Tələbələrin təlim-tərbiyəsi ilə 650-dək kafedrada çalışan 11 min nəfərdən çox professor- müəllim məşğul olur (3). Bunların hamısı öz informasiya bazalarını genişləndirmək və təkmilləşdirmək üçün kitabxanalara, onların biblioqrafik informasiya ehtiyatlarına müraciət edirlər.

2003-cü ilin məlumatına görə ölkəmizdə 3687 kommertiya qurumu, o cümlədən 243 xarici investisiyalı təşkilat qeydiyyatdan keçib (1). Hal-hazırda 200 min fərdi sahibkar fəaliyyət göstərir. Onların təxminən 50-55% -i ticarətçidir, nəqliyyatla məşğul olan

sahibkarlar ikinci yerdə gedir. İstehsalla məşğul olan fərdi sahibkarların sayı artmaqdadır. Artıq bunlar da kitabxanalarımızın abonentləridir, biblioqrafik xidmət prosesinin təsir obyektini kimi diqqət mərkəzində olmalıdırlar.

Kitabxanalarda müxtəlif elm, mədəniyyət sahələrinin elmi mütəxəssislərinə, ümumi, xüsusi peşə mənsublarına biblioqrafik təsirin relevantlığının, dolğunluğunun, kompleksliyinin təmin olunmasında əsas amil, orada biblioqrafik informasiya ehtiyatlarının yetkinliyidir. Biblioqrafik informasiya ehtiyatları dedikdə birinci növbədə soruq-biblioqrafiya aparatı, o cümlədən, kataloq-kartoteka sistemi, soruq və biblioqrafik nəşrlər fondu nəzərdə tutulur. Bu aparat haqqında burada geniş bəhs olunmasına ehtiyac yoxdur. Onların tərkibi, quruluşu və funksiyaları aydındır. Lakin soruq və biblioqrafik nəşrlər fondunun komplektləşdirilməsi üçün nəzərdə tutulan soruq nəşrlərində bazar iqtisadiyyatına keçidlə əlaqədar xeyli əlavə materialları seçmək və onları komplektləşdirmə prosesində diqqət mərkəzində saxlamaq lazımdır. Belə sənədlər sahibkarlar, biznesmenlər üçün xüsusilə maraqlı ola bilərlər. Məsələn, auditor fəaliyyəti formalaşır, müvafiq qanunlar qəbul edilir, audit, mühasibat uçotu, maliyyə fəaliyyətləri, vergilər üzrə müxtəlif normativ sənədlər meydana gəlir. Kitabxanaların soruq- məlumat nəşrləri fondu formalaşdırılan zaman bu qəbildən olan və başqa sənədlər nəzərə alınmalıdır. Fond belə normativ aktlarla, onlarda gedən dəyişikliklərlə, əlavələrlə, rəsmi mənbələrdə, dövrü və ardı davam edən nəşrlərdə dərc olunan izahat sənədlərlə təkmilləşdirilməlidir.

Əsas amillərdən biri də kitabxanalarımızın, onlarda gedən biblioqrafik proseslərin maddi- texniki bazasını möhkəmləndirməkdən ibarətdir. Texniki tərəqqinin indiki səviyyəsi müstəqilliyimizlə əlaqədar olaraq beynəlxalq iqtisadi, elmi, mədəni əlaqələrin getdikcə genişlənməsi, tamamilə yeni iqtisadi sistemin formalaşması kitabxana- informasiya xidməti sistemində köklü dəyişiklik aparılmasını, biblioqrafik proseslərin, o cümlədən biblioqrafik axtarışda yeni texnologiyanın tətbiqini zəruriləşdirir. Biblioqrafik xidmətdə təcili həllini gözləyən problem kompüter texnikasının

geniş imkanlarından bacarıqla və səriştəli istifadəyə nail olmaqdır. Avtomatlaşdırılmış axtarış sistemləri nəinki informasiya istifadəçilərinin müxtəlif kitabxana fondlarından dövrün tələbləri səviyyəsində istifadəsini təmin edər, həm də ölkədaxili və beynəlxalq informasiya əlaqələrinə o müsbət təsir göstərir. Bunun üçün əsas şərtlərdən biri Azərbaycan Respublikasına məxsus alqoritm programının işlənməsi və ya beynəlxalq aləmdə mövcud olan programların Azərbaycan versiyasına nail olmaqdır.

Kiabxanada göstərilən xidmət zamanı oxucular, xüsusilə elmi- tədqiqatçılar informasiya tələbatlarının ödənilməsində biblioqrafik informasiya ilə bərabər elmi informasiya da əlverişli olur. Geniş imkanlı terminala malik olan elektron biblioqrafik məlumat bazaları, elektron kataloqlar, İNTERNET sistemi onların istədikləri mətnlərlə təmin olunmalarını həyata keçirər və hər bir informasiya istifadəçisinin axtarışına sərf etdiyi vaxtı minimuma endirər. Nə deməkdir İNTERNET? İNTERNET vahid qaydalarla işləyən çox sayda kompüter şəbəkələrini birləşdirən ümumdünya şəbəkəsidir. Ümumdünya VEB şəbəkəsi (www) İNTERNET-in inkişafında mühüm mərhələdir. VEB-ə qədər İNTERNET-in istifadəçiləri çox məhdud olduğu halda, bu yeni altsistemi (VEB) və xidmət növü meydana gəldikdən sonra ümumdünya kompüter şəbəkələri sisteminə qoşulanların, ondan istifadə edənlərin tərkibi xeyli artır, genişlənir. Bu xidmətdən biznesdə, sahibkarlıq təsisatlarında, siyasi fəaliyyətdə, dövlət idarələrində, mədəniyyətdə, kütləvi informasiya vasitələrində istifadə olunmağa başlayır. VEB sisteminin əsasında hepermətn, yəni isnad əlaqələri ilə bağlı mətnlər çoxluğu durur. Həmin mətnləri «məqalə», «sənəd» və ya «səhifə» də adlandırırlar.

Azərbaycanın mühüm kitabxanaları, o cümlədən M.F.Axundov adına Azərbaycan Milli Kitabxanası, AMEA-nın Mərkəzi Elmi Kitabxanası, Naxçıvan Müxtar Respublikasının Dövlət Kitabxanası, xüsusi elmi kitabxanalar, ali məktəb kitabxanaları öz fəaliyyətlərini yeni tələblərə uyğunlaşdırmaq üçün müxtəlif bilik və fəaliyyət sahələrinin informasiya istifadəçilərinin biblioqrafik informasiya təminatının kompleksliyini, səmərə-

lilyini, keyfiyyətini yüksəldilməsi yuxarıda qeyd olunan amillərdən asılı olduğunu əsas götürərək təşəbbüskarlıqlarını ciddi şəkildə artırmalıdır.

Kitabxana mühitində biblioqrafialaşdırma prosesi həyata keçirilən zaman müvafiq kitabxanada informasiya tələbatını yarıdan səbəblər həm ölkə, həm də məhəlli baxımdan araşdırılmalı, öyrənilməli, onlara uyğun biblioqrafik informasiya mənbələri üçün mövzular müəyyənləşdirilməlidir. Təsədufi, hər hansı bilik və fəaliyyət sahələrinin biblioqrafik informasiya təminatında səmərəsi olmayan mövzulardan imtina etmək lazımdır.

ƏDƏBİYYAT

Azərbaycan dilində

1. Elmanoğlu S. Sahibkarlığın inkişafı mühüm dövlət siyasətidir // *Azərbaycan*. -2004. -16 aprel.

2. «Kitabxana işi haqqında» *Azərbaycan Respublikasının qanunu* // İsmayilov X. *Kitabxana menecmentinin əsasları: Dərs vəsaiti*. -B.: 2005. -S.138-159.

3. Mərdanov M. *Azərbaycan Respublikasında milli təhsilin inkişafı sahəsində görülmüş işlər və qarşıda duran vəzifələr: Azərbaycan müəllimlərinin qurultayında məruzə* // *Azərbaycan müəllimi*. -1998. - 10 oktyabr.

4. Milli Elmələr Akademiyasının prezidenti akademik Mahmud Kərimovun məruzəsi: *Akademiyanın 60 illik yubileyi münasibətilə* // *Respublika*. -2005. -15 dekabr.

5. *Müstəqil Azərbaycan –10 il*. -B., 2001. -S.163.

Rus dilində

6. Азерская Н.Я. Единая схема классификации литературы для книгоиздания в СССР // *Сов. библиогр.* -1978. -№2. -

7. Бугрова Т. Что может кабинет деловой информации // *Библиотека*. -1997. -№12. -С.15.

8. Единая схема классификации литературы для книгоиздания в СССР. -М., 1971. -467 с.; 1986. -599 с.

9. Коршунов О.П. *Библиография: теория, методология, методика*. -М.: «Книга», 1986. -286 с.

Зохран Алиев

ИНФОРМАЦИОННЫЕ ПОТРЕБНОСТИ АЗЕРБАЙДЖАНСКОГО ОБЩЕСТВА И ОСНОВНЫЕ ФАКТОРЫ ИХ БИБЛИОГРАФИЧЕСКОГО ИНФОРМАЦИОННОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ

РЕЗЮМЕ

В современных социально-экономических условиях независимой Азербайджанской республике появились новые потребители информации, как бизнес, предприниматели.

В статье освещаются вопросы библиографического обеспечения разных информационных потребностей отдельных групп потребителей, также бизнес, предпринимателей и др.